

Konstrukcija muškosti i ženskosti u romanu U registraturi Ante Kovačića

Lučić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:268582>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LUKA LUČIĆ

**KONSTRUKCIJA MUŠKOSTI I ŽENSKOSTI U ROMANU U REGISTRaturi ANTE
KOVAČIĆA**

Završni rad

Pula, 2021. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LUKA LUČIĆ

**KONSTRUKCIJA MUŠKOSTI I ŽENSKOSTI U ROMANU U REGISTRATURI ANTE
KOVAČIĆA**

Završni rad

JMBG: 0303066454

Studijski smjer: Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Predmet: Hrvatska književnost romantizma i realizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar

Pula, 2021. godine

Sadržaj:

0. Uvod	3
1. Rod	7
2. Muškost	10
3. Ženskost	16
4. Muškarci sa ženskošću	24
5. Žene s muškošću	28
6. Zaključak	30
Literatura	32
Sažetak	34
Abstract	35

0. Uvod

Tema ovoga završnog rada je *Konstrukcija muškosti i ženskosti u romanu U registraturi Ante Kovačića*. U istraživanju ove teme u teorijskom sam se smislu vodio sociološko-povijesnim proučavanjima razvoja normativnih rodničkih karakteristika, a s posebnim naglaskom na rodne konstrukte devetnaestostoljetnog društva. Od važnijih izvora za ovaj rad svakako valja istaknuti članka Branke Galić *Moć i rod*, rad Nikole Vučića *Toksična muškost*, udžbenik *Uvod u studije roda: od teorije do angažmana* urednica: Sanja Bojanić i Brigita Miloš. Jednako tako, koristio sam i književnohistoriografsku građu, osobito radove Miroslava Šicela i Krešimira Nemeca.

Rad će se, kako je vidljivo iz samog naziva teme, bazirati na osnovnoj binarnoj podjeli muškosti i ženskosti. To, drugim riječima, da će se rad, u teorijskom smislu, usredotočiti na prikaz karakterističnih normativnih odlika ponašanja koje zajednica/društvo zadaje na osnovi binarne biološke podjele na muškarca i ženu:

Kada je u pitanju terminologija, sociolozi koriste kategoriju rodne, a ne spolne uloge jer u sociologiji istražuju očekivana ponašanja žene i muškarca u određenom sociokulturnom kontekstu. Rodne uloge se uče procesima socijalizacije i utvrđuju tokom cijelog života tako što se u patrijarhalnim društvima od žena i muškaraca traži da se drže zadatih rodničkih uloga. Rodni identitet je osjećaj pripadnosti ženskom ili muškom rodu i može se poklapati sa spolnim identitetom, ali i ne mora jer pored binarnih rodničkih uloga koje se izvode iz spola, postoje i drugi rodni identiteti koji se ne mogu tako jasno izvesti iz spola, odnosno koji se ne poklapaju sa biološkim spolom.¹

Ovdje treba naglasiti kako *muškarac* i *muškost*, te *žena* i *ženskost* nisu sinonimi, ne znače isto.² Oni se razlikuju od kulture do kulture i oblikuju kroz povijest na osnovi mitoloških, religijskih i socioloških utjecaja.³ To je glavni zadatak ovog rada: kroz *rodno nadziranje* određenih tipova muškosti i ženskosti izvući normativne rodne karakteristike koje se kroz psihoseksualno učenje razvijali kod muškaraca i žena te na temelju toga pristupiti analizi izabranoga književnoga teksta Ante Kovačića. Pojam psihoseksualno učenje pri tome koristim prema sljedećoj definiciji:

¹ Vučić, Nikola, *Toksična muškost*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2021., 43.

² Isto, 19.

³ Galić, Branka, „Moć i rod“, *Revija za sociologiju*, 33, 3/4, 2002., 225-238.

...psihoseksualno nema razlike između spolova pri rođenju. Psihoseksualna je osobnost stoga postnatalna i naučena. Međutim, zbog naših društvenih okolnosti, muškarac i žena čine u mnogočemu dvije posebne kulture, njihova životna iskustva potpuno su različita i to je odlučujuće.⁴

S obzirom na to, važno je razmišljati o tome koje su osnovne društveno-političke okolnosti bile karakteristične za društvo devetnaestoga stoljeća, s jedne strane, te kako je bio percipiran roman te kome je u devetnaestostoljetnome društvu bio prvenstveno namijenjen, s druge strane. Naime, hrvatsko društvo u devetnaestome stoljeću prolazilo je kroz brojne političko-društvene preokrete koje su ostavile odraz na mnoge sfere društva, a samim time i na književnost. Od Ilirskog preporoda, preko Bachova apsolutizma, Šenoinog doba i onoga što Krešimir Nemec naziva *Zlatnim dobom hrvatskog romana*, odnosno realizam. Detaljna analiza svih ovih povijesnih, društvenih i književnih događaja zahtijevala bi poseban rad, uzevši to u obzir, u ovom poglavlju prikazat će se samo najvažniji događaji i karakteristike koje su utjecale na roman *U registraturi*.

Jedna od najvažnijih događaja tog vremena je svakako ukidanje feudalizma i polako uspostava građanske klase. Građanska klasa koja se uspostavljala dolazila je dotada iz niže klase društva. Razvojem industrijalizacije, građanska klasa sve je više stjecala bogatstvo i širila svoju moć. Kako je postajala sve utjecajnije, tražila je nove poglede na svijet, a samim tim i na književni izričaj. Svoj književni izričaj građanska klasa iskazivala je putem proznih djela, prvenstveno novela i romana.

Roman se do 19. stoljeća nije ozbiljnije izučavao, jer se nije smatrao visokom književnom vrstom. Smatrao se prvenstveno ženskim štivom. No roman zbog svoje širine izražaja postajao je sve utjecajniji, jer u romanu:

Što god zanima ljudski um i srce: strast i karakter, likovi i zemlje, umjetnost i mudrost, sve što je moguće i zamislivo, pa čak i ono što je nemoguće, može i smije ući u roman ako zanima naš razum ili naše srce.⁵

⁴ Galić, „Moć i rod“, 225-238.

⁵ Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana: od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1995., 16.

Takav spoj romana sa svim trivijalnim događajima počeo je iščezavati, a na književnom polju počeo se stvarati takozvani *društveni roman*⁶ nakon prevladavanja građanske klase i uspostave novog književnog pravca, realizma:

Valja prije svega imati na umu da je navedeno vremensko razdoblje epoha kada je građanska klasa zapravo već izvojevala svoja prava te dijelom i formalno potvrdila svoju vlast. Sada je ona počela graditi kulturu na drugim osnovama nego ranije. Dok je u periodu borbenoga uspona prevladavala kultura ideja, u doba ekonomske i političke vlasti ustaljuje se interes građanina za svakodnevnu stvarnost.⁷

Uzevši u obzir gore navedenu opću definiciju realizma odmah se mora naglasiti kako u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, ne postoji pravi realistični pisac, odnosno prava realistična djela. Pravi realistični pisci pojavljuju se tek krajem stoljeća, a sam Kovačić svojim djelima više je spoj trivijalno-romantičarsko-realističkog pravca:

U Kovačića ima vanredno silna i bujna fantazija, puna plastične sile, ali on često nije jak zauzdati je prema zakonima estetike, fantazija ga zavlaci poskočice, plodovi mu postaju nejasni, slike mu se navalice gomilaju, a iz svega izlazi brzo mijenjajući se kaleidoskop, gdje pjesnička idealnost klone više puta u krupnu materijalnost... Ljubav je tu prematerijalno opisana... Zapravo se Kovačić tijekom cijeloga književnoga rada nosio sa dvije glavne osobine u sebi: s neobičnim, upravo gorčinom prožetim smislom za zbiljnost, i s tom silnom, vulkaničnom fantazijom kojom je nastojao zbiljnost prevladati, osmisliti, proniknuti.⁸

S obzirom na to kako je glavna čitateljska publika devetnaestostoljetnog društva, u kojem Kovačević piše svoj roman, bila ženska publika, prve kritike koje doživljava proistječu iz patrijarhalne dominacije. Ta dominacija vidljiva je iz prvih kritika upućenih Kovačiću, nakon objavljivanja dijelova romana 1888. u listu *Vijenac*. Naime odmah nakon što roman počinje izlaziti, anonimni autor (danas se

⁶ Stamać, Ante. i Škreb Zdenko, *UVOD U KNJIŽEVNOST - teorija, metodologija*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983., 665-661.

⁷ Isto, 665-661

⁸ Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti 5. dio*, Liber i Mladost, Zagreb, 1978., 399.

pretpostavlja kako je to dr. Antun Bauer?)⁹, objavljuje u *Katoličkom listu* kritički tekst, kojim posebno apostrofira nemoral koji roman izaziva, narušavanje ustaljenih normi ponašanja, kao što se posebno ističe i zabrinutost zbog utjecaja romana na mladu čitateljsku publiku, prvenstveno apostrofirajući žene i čitateljice. Kovačić staje u obrnu svojeg romana s tezom kako se radi o sociološkom romanu, te kako njegov roman ne potiče nemoral i nemoralno ponašanje, već upozorava društvo na devijacije koje su moguća posljedica onoga što donosi novo društvo.¹⁰

Shodno do sad svemu navedenom jasno se može iščitati kako je društvo devetnaestog stoljeća bilo patrijarhalnog i kršćanskog poimanja svijeta. Kako je došlo do toga, što je sve utjecalo na razvoj roda i normativnih karakteristika muškosti i ženskosti bit će prikazano u sljedećim poglavljima, s ciljem kako bi se mogli analizirati likovi u romanu Ante Kovačića.

⁹ Nemeč, *Povijest hrvatskog romana*, 178-181.

¹⁰ Isto, 178-181.

1. Rod

Kada se govori o rodu i o tome što je rod, kako se on definira i koje su njegove sličnosti i razlike, treba krenuti od same definicije čovjeka. Najbolju definiciju čovjeka skovao je antički filozof Aristotel, čovjek je *zoon politikon (društveno biće)*.¹¹ Polazeći od te definicije izvlači se kako je čovjek stupao u svoje primarne zajednice iz vlastitog interesa, a to je društvo i lakši život. Razvojem primarnih zajednica došlo je do formiranja određenih normativnih rodni karakteristika. S obzirom na to kako su primarne zajednice poznavale razliku u rodu samo na osnovi binarne, odnosno biološke, podjele tako su se normativne rodne karakteristike pripisivale muškarcu ili ženi na osnovu njihovog spola. Te normativne karakteristike koje su formirane podrazumijevale su određenu pasivizaciju žena, dok su muškarcima pripisivali određene aktivističke karakteristike. To u samoj srži podrazumijeva ženinu brigu za obitelj, izvršavanje naredbi zadanih od strane muškarca, dok muškarci odlaze u lov, ratuju, odnosno vode avanturistički život i vraćaju se u okrilje svoje obitelji zbog odmora.

Razvoj takvih karakteristika ponašanja može se iščitavati kroz razne priče i legende koje su prenošene usmenim putem. Ti mitovi i legende prikazuju razvoj patrijarhalnog društva koje od samog začetka zauzima primat nad razvojem zajednice. Muškarci upotrijebivši svoju fizionomijsku predispoziciju, odnosno snagu koja je većini muškaraca dana biološkim putem, zauzimaju primat nad moći i razvijaju društvenu klimu k apsolutnoj dominaciji patrijarhata.

Takva primarna raspodjela rodova, ostala je u povijesti zabilježena, onako kako je uočena od strane Aristotela. Aristotel razmatrajući takav odnos iznosi tezu žene kao *nepotpunog muškarca*, odnosno žena je, po Aristotelu, samo pasivni promatrač društva, dok je muškarac aktivni sudionik društva, muškarac stvara i oblikuje društvo.¹² Posljedica svega toga je razvoj društva k apsolutnoj dominaciji patrijarhata. S obzirom na činjenicu razvoja društva koje se i prije Aristotelovih ideja razvijalo u smjeru patrijarhalne dominacije, društvo preuzima aristotelovske ideje i nastavlja razvoj k apsolutnoj dominaciji patrijarhata.

¹¹ „zoon politikon“, LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67397>, 21.8.2021.

¹² Gaarder, Josteine, *Sofijin svijet*, Znanje, Zagreb, 2019., 103-119.

Ideje koje iznosi Aristotel tijekom povijesnih događaja koje nadolaze, a posebice tijekom srednjovjekovlja, zauzimaju dominaciju nad razmišljanjem. Srednjovjekovlje uspostavlja svoje razmišljanje i tumačenje svijeta, posebice u zapadnoj kulturi, na osnovi religijskih knjiga i religijskog tumačenja nastanka čovjeka. Za *zapadnu/kršćansku* kulturu glavni izvor poimanja svijeta gledana je kroz teološka tumačenja, odnosno Bibliju. Slijedom toga *zapadna/kršćanska* kultura tumači nastanak čovjeka, odnosno muškarca i žene prema zapisima Starozavjetne knjige Postanka:

Na svoju sliku stvori Bog čovjeka (muškarca), na sliku Božju on ga stvori,... Od rebara što ga je uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu...Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!¹³

Iz navedenog patrijarhalno društvo koje se razvija tumači muškaraca, zapravo božjim namjesnikom na zemlji, a ženu inferiornu spram muškaraca, odnosno žena je podređena muškarčevoj volji:

...patrijarhat ima boga na svojoj strani, a jedan od njegovih najdjelotvornijih agenata kontrole jeste moćni karakter njegovih doktrina kao što su priroda i porijeklo žene te prepisivanje njoj samoj opasnosti i zala koje imputira seksualnosti.¹⁴

Posljedica toga za zapadnu kulturu je što muškarci kroz razdoblje srednjovjekovlja imaju primat, odnosno muškarci imaju primat na znanost i razvoju društva. Srednjovjekovno društvo, za razliku od antičkog društva, uvodi znanost, odnosno filozofiju kako se onodobno znanost poimala, u vrstu stagnacije i filozofiju/znanost podređuje službi teologije kako bi izgrađivala patrijarhalnu dominaciju. Iz antičkog razdoblja srednjovjekovno društvo preuzima aristotelovski nauk i razvija normative rodne koncepcije pod utjecajem religijskih, etnonacionalističkih, mitoloških koncepcija.¹⁵

Iznošenje svega ovoga bilo je neophodno zbog definicije roda. Dakle rod se po svojoj biološkoj/identitetskoj karakteristici odnosi na binarnu podjelu jedinki (čovjeka) na muškarca i ženu. Iz takve podjela proizlaze određene norme ponašanja,

¹³ *Stari zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 10-11.

¹⁴ Galić, „Moć i rod“, 225-238.

¹⁵ Vučić, *Toksična muškost*, 9.

koje u svakoj kulturi bivaju različite, a koje prvenstveno bivaju vezane uz muškarca ili ženu, ali u ovom slučaju na osnovu kulturnih, odnosno socioloških normi koje se stoljećima pripisuju određenom rodu:

društveno oblikovanje biološkog spola, određeno shvaćanjem zadataka, djelovanja i uloga pripisanih ženama i muškarcima, u društvu, u javnom i privatnom životu. To je kulturološki specifična definicija ženskosti i muškosti, i prema tome je promjenljiva u vremenu i prostoru.¹⁶

Iz svega do sada navedenog može se zaključiti kako se oblikuju normativne odrednice muškarca i žena te muškost i ženskost. U sljedećim će se poglavljima još detaljnije opisati muškost i ženskost, dok će se posebna pažnja usmjeriti prema obilježjima koje ti pojmovi dobivaju u devetnaestome stoljeću.

¹⁶ Bojanić, Sanja. i Miloš Brigita, Uvod u studije roda: *OD TEORIJE DO ANGAŽMANA*, Sveučilište u Rijeci FILOZOFSKI FAKULTET, Rijeka, 2019., 20. str.

2. Muškost

Nadovezujući se na Aristotelovsku podjelu muškarca i žene prema javnom aktivnom djelovanju, odnosno privatnom pasivnom djelovanju, kroz ovo poglavlje prikazat će se osnovne normativne karakteristike koje se primarno vežu za muškost i bit će potkrijepljeni predstavnicima tipične muškosti iz romana.

Pod javno aktivno djelovanje koje se vezuje uz muškarca kroz povijest književnosti može se pratiti jedan klasičan tip *muškarca ratnika* koji se provlači kroz sve kulture/civilizacije cjelokupnim književnim nasljeđem, bio on prenošen govornim putem kroz mitove ili legende, ili kasnije zapisan i prožet kroz sve književne rodove:

Muškarac ratnik (ili, što bi bilo korektnije, ratnička muškost) postaje tako središnja normativna figura i definicija smisla muškog postojanja...¹⁷

Društvo devetnaestostoljetnog patrijarhata nastavilo je zadržavati primat nad cjelokupnim društvenim aktivnostima. Stvaralo je određene tipične muškosti koje su se zbog povijesnih okolnosti primarno vezivale za klasu i položaj određenog muškarca, ovisno o tome je li muškarac rođen u takozvanoj višoj ili nižoj klasi.

Slijedom toga dolazi se do predstavnika tipičnog muškarca s muškošću iz više klase društva. To je lik Mecene koji je glavni predstavnik takozvane *hegemonijske muškosti*:

U sveukupnom uzorku rodnih veza, u patrijarhalnim sistemima gdje su muškarci generalno privilegirani u smislu autoriteta, moći, prihoda i bogatstva, karakteristično je da je jedan obrazac muškosti društveno centralan i povezan s autoritetom, te osigurava legitimitet privilegijama muškaraca. Takav obrazac ja nazivam 'hegemonistički'. On nije nužno nasilan ili pogrdan.¹⁸

Hegemonijska muškost kojoj pripada Mecena svoj primat u onodobnom društvu vuče iz bivšeg feudalnog sustava. Mecena je predstavnik bivšeg feudalističkog sustava, svoju moć crpi iz toga što je *plave krvi*, iako se iz samog romana iščitava drugačiji prikaz Mecenina podrijetla.¹⁹ Dvije glavne karakteristike koje takva muškost može iskristalizirati, i koje su vezane za sam lik Mecene, jesu

¹⁷ Vučić, *Toksična muškost*, 9.

¹⁸ Isto, 29.

¹⁹ Kovačić, Ante, *U registraturi*, eLektire.skole.hr [CD-ROM] 53-61.

parazitnost i razvratnost.²⁰ Svoju parazitsku karakteristiku crpi iz klasne podjele društva gdje je feudalac iznad svojih kmetova, koji su podređeni njemu i moraju ispunjavati svim njegovim prohtjevima. A svoju razvratnost nam prikazuje kroz dolazak raznih *štićenica* i *rođakinja* u Mecenin dom radi ispunjavanja njegovih seksualnih užitaka, te iz Meceninih mlađih dana i njegovim odnosom s Doricom. Mecena uspijeva zavarati obične ljude i njima se prikazati kao ideal, jer se kroz lukavu krinku svojim dobrotvornim postupcima i vođenjem društva *Poniznosti i strpljivosti*, prikazuje cjelokupnoj društvenoj zajednici kao idealan muškarac pun ljubavi i suosjećajnosti za druge. Iako Mecena svojom lukavošću sve to uspijeva lijepo maskirati godinama, njegove sluge znaju za njegov razvratni život, no njih kupuje svojim imetkom. Kako su godine prolazile shvati kako njegova seksualna moć opada, a u njegovom okruženju rastao je mladić. Taj mladić, odnosno glavni protagonist radnje Ivica Kičmanović, nalazio se u Meceninom domu, pod okriljem i skrbi, koje dobri dobrotvor ukazuje nad njim, ali mu ipak odlučuje dati na znanje tko je i dalje glavni muškarac u domu i kako se Ivica ima kloniti svih *štićenica* i *rođakinja* koje dolaze u Mecenin dom:

- Vanča! - okrenu se Mecena prema meni. - Vanča, pazi mi se! - zagrozi se prstom starac.

- Danas dolazi moja rođakinja i štićenica u moj dom: da si uljudan i uslužan, jer inače, moj mužački svate, trbuhom za kruhom!... A onda... - Tu nije Mecena znao što da kaže. Čelo mu se nabralo od razmišljanja. - A onda... - ponovi on tri puta - a onda... - izdahne jedva... - da si vazda bio dječarcem! Jer dokle budeš malen, dokle se ne bude osjetila tvoja momačka dob, dotle ću te voljeti, dotle sam ti dobrotvor! Pamti, Vanča!... Hm... Još bi valjalo štošta prikričati, još... Čujem da dozrijevaš, da ti kojekakve budalaštine kopaju po glavi... da polijećeš za gradskim djevojčicama, da dopisuješ... e?... Vanča, tu te ja ne bih mogao dugo ispitivati za račune, nego bih te smjesta ljudski dao prošibati, pa onda ovako iz moga doma! - pokaza Mecena nogom na vrata, a usnice počеше mu podrhtavati.²¹

Uzimajući u obzir ostatke feudalnog sustav koji su bili zastupljeni u onodobnom društvu, pogotovo u ruralnim dijelovima, dolazi se do sljedeća dva

²⁰ Nemeć, *Povijest hrvatskog romana*, 179.

²¹ Kovačić, *U registraturi*, 78.

podtipa *hegemonijske muškosti*. To su likovi učitelja i župnika u ruralnim dijelovima odakle potječe Ivica Kičmanović. Učitelj i župnik svoju moć crpe iz svojeg školovanja, odnosno oni su jedni od rijetkih školovanih ljudi onodobnih ruralnih krajeva. Te dvije profesije, u onodobnim ruralnim krajevima, predstavljaju glavne stupove društvene zajednice.²² Tijekom Ivičinog školovanja, uvidjevši inteligenciju koju posjeduje mladi đak Ivica, učitelj i župnik koriste svoj autoritet koji imaju u društvu, te uspješno nagovaraju Ivičinog oca Jožicu, neka pusti svog sina u grad, pod okrilje Meceninog doma, gdje Ivica ima pohađati više škole. Kasnije tijekom romana svoju *autoritativnu/hegemonijsku moć* koristi župnik, pozvavši Jožicu na razgovor o odnosu njegova sina s Laurom, apostrofiravši odnos Ivica i Laure nemoralnim te kako taj nemoral ruši ustaljene moralne norme onodobnog sela:

- Ja bih tvoje mladence pozvao ovamo, pa i vlastan sam uraditi tako, bili oni što im drago... Ali odlučih najprije s tobom progovoriti koju. Što ipak ti ljudi namjeravaju kano kršćani katolici u mojemu stadu? Zar se u moju župu smije tkogođ doklatiti poput Cigana, poput ptice selice i ovdje živjeti u divljemu braku i skrivati se po samotnim bregovima, pa nikomu ništa! Jedno da potječe od gospodske rozgve te soja i plemena, a drugo je, bog i duša, moj župljanin, ali se školalo i izučavalo za viši život i veće stvari... No, da mi se oni naprosto ovako u župi usidre, pa ne dati nikome ni od sebe kračuna, ni bogu računa - - e - takva nereda ne bih ja trpio ni od svoga oca ni od sama sebe!²³

Slijedom sveg do sad iznesenog dolazi se do zadnjeg tipa muškosti koji se provlači kroz roman, to je tip *ruralne muškosti*. Glavna karakteristika *ruralne muškosti* je *pater familias*, odnosno *glava obitelji*:

U većini oblika patrijarhata to je općenito dovelo do dodjeljivanja religijske potpore tvrdnjama kao što su kršćansko učenje da je „otac glava obitelji“... Tradicionalno, patrijarhat je dodijelio ocu skoro potpuno vlasništvo nad suprugom ili ženama i djecom, uključujući sliku fizičkoga nasilja, a nerijetko čak i mogućnost ubojstva ili prodaje. Kao „glava obitelji“ otac je oboje: roditelj (stvoritelj) i vlasnik, u sistemu u kojem je krvno srodstvo vlasništvo.²⁴

²² Marinković, Dušan, *Uvod u sociologiju*, Mediterran publishing, Novi Sad, 2008., 83-96.

²³ Kovačić, *U registraturi*, 187.

²⁴ Galić, „Moć i rod“, 225-238.

Najbolje opisan predstavnik tog tipa je Ivičin otac Jožica. Karakteristika *pater familias* nije ništa neobično za ruralno društvo devetnaestog stoljeća. To je tip muškarca koji je glava obitelji. On privređuje svojim javnim aktivnim djelovanjem, odnosno radom, tako Jožica svira svoj bajs i obrađuje posjed. Glavni je u kući, njegova riječ se poštuje, on je predstavnik zakona u vlastitoj obitelji. To možemo vidjeti kroz cijeli roman, gdje se Ivičina majka svom mužu Jožici tijekom cijele radnje romana obraća u drugom licu množine iskazujući mu takvim obraćanjem važnost i poštovanje:

...majka, vazda tiha voda, a radina kao crv,... Majka je poštivala oca (govorila mu "vi")...²⁵

Jožica prikazuje segment neobrazovanosti ruralnih muškaraca u onodobnom društvu:

Otac mi - nazivahu ga veselim Jožicom Kičmanovićem s nadimkom "zgubidan" - nije poznavao ni pedagoški-didaktičkih teorija ni prakse. Seljak naš stare korenike i zlatnih vremena ne razumije se ni u čitanje ni u pisanje. Pa stoga neće valjda nitko moći zaključiti da je moj otac čitao kakve moderne pedagoge. Ali pošto sam u svom životu pročitao Rousseauova Emila, držim da je poput svih drugih seljaka najviše u praksi provodio njegova načela, za koga je dakako toliko znao i mario kano i Rousseau za moga oca "zgubidana."²⁶

Jožica u razgovoru kojeg vodi sa suprugom prikazuje jednu od važnijih karakteristika *pater familiasa* iznoseći svoje viđenje tko je vlasnik života u krugu obitelji:

- Što ćeš? Tako ti je na ovom svijetu. Znaš, nijesam ni ja tamo šutio. Rekoh im svoju baš odrješito: Evo, kakve su to nove pravice? Prije bijaše otac gospodar svome djetetu na život i smrt. A danas? Tek je počelo raspoznavati roditelje, već čeka učitelj sa šibom da ga predaš u njegove ruke. Kada je ondje potratilo nekoliko godina, jedva mu pahulje nikoše ispod nosa a već ga traže gospoda u vojsku. Odanle ti dođe na vrat, na muku i tegobu. Ništa mu nije pravo:

²⁵ Kovačić, *U registraturi*, 7.

²⁶ Isto, 6.

naučio se kleti da je strahota. Ne miriši mu motika ni plug. Samo se naduva, povlači po krčmama i junači u tučnjavama!²⁷

Još jedna zanimljiva karakteristika koja karakterizira *ruralnu muškost* može se očitovati kroz lik Mate Zorkovića. Nakon spoznaje što je Mecena svojim razvratničkim ponašanjem učinio njegovoj ženi Dorici, Mete Zorković kreće u osvetu:

Na njega zaista vrebaše podivljali Mato Zorković. On se skitaše dalekim i mračnim lugovima i šumama. Tu bi ulovio pticu, ukresao vatre te je iscmario na drvenu ražnju i utažio glad. Tamo je opet nabrao korijenja što mu bijaše kraj bistroga gorskog vrela pravi užitak. A vazda je preo i snovao jedino to kako da ulovi gospodskoga škribana Jakova.²⁸

Ti primjeri devetnaestostoljetnog klasičnog prikaza muškarca s muškim karakteristikama ponašanja izneseni su kako bi poslužili onome što je glavna tema, a to je odvajanje određenih normativnih karakteristike ponašanja koje su vezane za muškarce devetnaestostoljetnoga društva. Taj postupak je neophodan kako bi se kroz daljnja poglavlja takve karakteristike mogle iščitavati kroz prizmu ženskih likova, odnosno postupke koji odudaraju od normiranih ženskih karakteristika ponašanja.

S obzirom na sve do sad navedeno kod muškarca koji su primjeri javnoga aktivnog ponašanja, može se zamijetiti karakteristika nasilničkog, odnosno agresivnog tipa ponašanja koja je bila dozvoljena samo muškarcima. Nadalje se jasno razaznaje određena doza seksističkog ponašanja prema ženama, odnosno žene bivaju podređene muškarcu:

U semiotičkoj opoziciji maskulinog i femininog, odnosno muškosti i ženskosti, muškost je neoznačeni pojam, mjesto simboličkog autoriteta, prema čemu je falus glavni označitelj, a feminitet je simbolički definiran nedostatkom.²⁹

Takav seksistički pogled proizlazi iz patrijarhalnog društva gdje muškarci svojom dominacijom razvijaju određenu dozu mizoginijskog pogleda. Muškost je podrazumijevala vlast, na koju muškarci imaju pravo samim svojim rođenjem, odnosno biološkim identitetom. Ta vlast koju muškarci imaju spram žena, kod muškarca razvija određenu dozu šovinizma spram žena:

²⁷ Kovačić, *U registraturi*, 12.

²⁸ Isto, 75.

²⁹ Vučić, *Toksična muškost*, 30.

Ona (vlast) dominira bez upotrebe brutalne sile, kroz kulturnu dinamiku koja prožima privatni život i različite društvene sfere.³⁰

Muškost karakterizira krutost koja se očituje kroz ponašanje spram drugih, te također podrazumijeva ne iskazivanje emocionalnih osjećanja. Odnosno muškost kroz svoju krutost odbacuje bilo kakav vid iskazivanja osjećaja, smatrajući iskazivanje osjećaja određenom dozom slabosti. Prava muškost, po tim karakterističnim predstavnicima, ženu svodi na seksualni objekt, odnosno:

...tretiranje žena kao nezrelih osoba i kao osoba bez svijesti, uz priželjkivanje blagosti i 'mladalačkog' izgleda³¹

Slijedom sveg dosad navedenog, uzimajući u obzir binarnu podjelu muškosti i ženskosti, kroz ovo poglavlje iznesene su normativne karakteristike ponašanja koje se primarno vezuju, društvenom percepcijom, za muškarce.

³⁰ Vučić, *Toksična muškost*, 31.

³¹ Isto, 24.

3. Ženskost

Kada se govori o tome što je žena i što je ženskost, najbolje je ponovno posegnuti za aristotelovskom definicijom. Na osnovu te definicije žena je za razliku od muškarca bila pasivni promatrač društvenih zbivanja ili kako Aristotel pobliže definira ženu *nepotpunim muškarcem*:

Žene mogu da egzistiraju isključivo u privatnosti kuće, jer su one „nepotpuni muškarci“ i bilo bi besmisleno pretpostaviti da inferiorni pol može da ima učešća u onoj vrsti života u kojoj se ispunjava jedna od najviših svrha ljudske egzistencije. Ipak, i pored vrednosnog prvenstva koje Aristotel daje javnoj nad privatnom sferom, to ne znači da je prva moguća bez druge. Nužnost je neumoljiva, a količina slobode meri se sposobnošću da se egzistencija odredi nezavisno od gvođenog žrvnja nužnosti. Sloboda građanina, glave porodice i vlasnika doma, utemeljena je u neslobodi žene, dece i robova; bez strogo utvrđenih odnosa dominacije, sam život i njegovo održanje bili bi ugroženi.³²

Patrijarhat devetnaestostoljetnog društva proizlazi iz tradicije *zapadne/kršćanske kulture*. Ponašanje prema ženama, koje su tijekom povijesti bile marginalizirane i lišene svih javnih poslova (to nije uključivalo samo posao kao rad van kuće, već edukaciju, mogućnost stjecanja kapitala, mogućnost donošenja pravno-političkih odluka i slično), opravdanje pronalazi u dominantnom patrijarhalnom tumačenju starozavjetne predaje. Po tom viđenju žena je pomoću svoje seksualnosti uspjela nagovoriti prvog muškarca na grijeh, takozvani *istočni grijeh*.³³ Posljedica tog grijeha bio je izgon muškarca i žena iz zemaljskog raja. Shodno takvom predanju žene su zbog ispaštale tijekom cijele povijesti čovječanstva u *zapadnoj/kršćanskoj kulturi*:

...ženski identitet povezuje s biologijom i seksom, koji se onda proglašava „nečistim“, „grješnim“ i „oslabljujućim“,... osuđuju žene kroz/na njezinu seksualnost i objašnjavaju njezinu poziciju kao zasluženu kaznu za primarni grijeh čije nesretne posljedice rod još uvijek podnosi... veza između žene,

³² Mladenović, Marija, „Žene između privatnog i javnog“, *Neko je rekao feminizam?*. Heinrich Böll Stiftung, Ur. Zaharijević, Adriana, Beograd, 2008., 368-383.

³³ „istočni grijeh“, LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27992>, 21.8.2021.

seksa i grijeha tvori fundamentalni obrazac zapadnog patrijarhalnog mišljenja.³⁴

Uzevši do sada sve navedeno kroz roman jasno se iščitavaju nekoliko ženskih likova sa ženskošću. Kroz ovo poglavlje krenut će se od vrha hijerarhijske ljestvice, to je lik žene kao *svetice*, odnosno žene koja zbog jednog nesretnog događaja u svojem životu polazi putem pokajanja i asketskog načina života. Takav ženski lik autor je opisao kroz životnu priču *gizdave vile* Dorice. O Doričinoj sudbini doznaje se kroz pripovijedanje kumordinara Žorža. Iz toga se pripovijedanja doznaje se kako je Dorica sretno vjenčana žena Mate Zorkovića. Svojom ljepotom kojom ju je priroda obdarila, upada u oči mladom Meceni koji ju pod svaku cijenu želi imati za sebe. Preko svojih mutnih slugu, Mecena uspijeva dovesti Doricu pod svoj krov, te se nad njom seksualno izživljava. Nakon tog nesretnog događaja u svom životu, Dorica ne okrivljuje prvenstveno glavnog negativca, već po društveno uspostavljenim normama, ona sebe okrivljuje, to jest glavni krivac je u njoj jer je ona lijepa žena. Dorica samu sebe kažnjava:

- Mani me se!... - prostenje groznim i promuklim glasom... - Mani me se!... Ove proklete oči, ovo proketo tijelo, ovo proketo lice moje!... - i žena zagrebe noktima u svoje vlastite obraze...³⁵

Samokažnjavanje koje Dorica čini dio je ustaljenih obrazaca ženskoga ponašanja koji su uobičajeni u *zapadnoj/kršćanskoj kulturi*. Svoj daljnji tijek života Dorica provodi u izgnanstvu, uz molitvu i traženje utjehe u Bogu, odnosno takvim postupkom zaziva se *asketski/svetački* primjer života:

Nakažena, otrcana, zamrljana - nekada gizdava vila Dorica - vuče se podbočena prosjačkim štapom kroz devet sela... Vele da je luda. Ali dobra je to luđakinja... Vazda mramorkom šuti, prikučujući se u seljački dom milokrvna puka... Tiho dopuza, šapćući svoj Očenaš i Zdravomariju. Ona ne podaje ruke da joj se što daruje. Ona ništa ne prosi. Ljudi već znadu tu zagonetnu prosjakinju - luđakinju. A njezin život je priča što kola od usta do usta. I oni je primaju na konak, prostrvši joj slame i sijena; oni je dvore toplom hranom i kruhom... I ona u godinu dana obade sve kuće po selima nadaleko i široko, i

³⁴ Galić, „Moć i rod“, 225-238.

³⁵ Kovačić, *U registraturi*, 71.

opet se vraća natrag, otkuda je započela... A puk kaže: - Evo, dragi bog se brine za bijednu sirotu kako se brine i za ptice nebeske. One ni ona niti kopaju niti beru, pa ipak žive svojim životom!...

Bijednu nesretnicu kadšto srva grdna i užasna bolest padavica... I tu se sukobi ludilo s grčevima srca... A dobre seljakinje prolijevaju suze, natežući palce i mećući žlice drvenjače jadrnici u usta...³⁶

Sljedeći prikaz ženskosti je prikaz *anđela u kući*. Njega se može iščitati kroz prikaz Ivičine majke. Ona je skromna, kreposna žena, čija su jedina briga domaćinstvo i ono što joj njen suprug naredi:

U terminima aktivnosti, rodne uloge pripisuju domaćinske usluge koje uključuju seks i brigu o djeci ženama, a ostatak ljudskih postignuća, interesa i ambicija muškarcima. Dakle, društvenom ulogom dodijeljenom ženi teži se da ju se ograniči na razinu biološkog iskustva, tj. na biološki spol.³⁷

Njena podređenost njenom mužu nametnuta je kroz prizmu inferiornosti žene spram muškarca. Takva se norma ponašanja smatrala se idealnom i poželjnom za žene devetnaestostoljetnog obiteljskog života. Kroz roman ona je zbog svog pasivnog načina života veoma malo prikazana, a kako bi se naglasila njena krepost i inferiornost spram njezinog supruga, tijekom cijele radnje autor nigdje ne iznosi njezino ime, te time još više naglašava njezinu bezličnost:

...kao predstavnica tipa pasivne, dobre... iznad svega odlikuje poslušnost i pristanak na ono što bi Carole Pateman nazvala spolnim ugovorom... je »anđeo u kući«... nazivaju »anđelima u kući« (prema Coventryju Patmoreu) i »vječnim ženskim« (prema Goetheu) koje je poistovjećeno s »idealom kontemplativne čistoće«,... Anđeli u kući nemaju vlastito ja, one su pasivne i – što je najvažnije – nemaju vlastite priče³⁸

Kao binarna opozicija *anđela u kući* javlja se lik *fatalne žene*. Taj tip ženskosti svojim određenim karakteristikama ponašanja, kroz aktivističku ulogu, podudaran je s muškošću. No on je prvenstveno ženski lik, odnosno Nemeć ih definira:

³⁶ Kovačić, *U registraturi*, 76.

³⁷ Galić, „Moć i rod“, 225-238.

³⁸ Gardešić, Maša, „Što je Laura? Otkud je ona? : ženski nered u romanu U registraturi Ante Kovačića“, *Poetika pitanja, Zbornik radova u povodu 70. rođendana Milivoja Solara*. Ur. Duda, Dean; Slabinac, Gordana; Zlatar, Andrea, Zagreb, 2007., 251-265.

s jedne strane... kao »kliše koji odražava neuralgičnu točku muške fantazije. Mislimo pritom na proces sustavna demoniziranja žene, na predodžbu žene kao destruktivnog bića kome je zlo imanentno«. Nastavlja, međutim, s tvrdnjom da fatalnu ženu karakterizira »čežnja za individualnom slobodom«, nesposobnost za dom i obitelj, te da »ispisuje krajnje granice individualne slobode i emancipirane ženske samosvijesti u tadašnjoj našoj literaturi«... Nemeć, dakle, u fatalnim ženama vidi predmet muške fantazije, kao i dozu samosvijesti, no možda je najbitnija analiza njihove funkcije u razvijanju radnje. One su tako »potencijal neizvjesnosti« što pokreće radnju... i »faktor nestabilnosti«...³⁹

Fatalne žene u percepciji patrijarhalnog pogleda na svijet jesu:

...predodžba ženskosti najraširenija u književnosti 19. stoljeća, osobito u ranijim hrvatskim romanima, a njezinu suprotnost izraženu kroz »protest«, odnosno odbijanje pristanka na spolni ugovor, povezan s određenom željom za »imitacijom« muškosti, ili barem zauzimanjem dijela muške moći, utjeloviti će jednako plodan tip ženskih likova – fatalna žena. Fatalnu je ženu najlakše prepoznati po zmijskom, hladnom pogledu koji se skriva iza prekrasne fasade posuđene od anđela u kući... fatalne su žene »najživlji i literarno najuvjerljiviji ženski likovi hrvatske književnosti. One su koketne, zamamne, agresivne, dijabolične; iz njih zrači nešto prijeteće. U njima je sabijen iracionalni potencijal što provocira i pred kojim se ne ostaje ravnodušnim«⁴⁰

Takav lik *fatalne žene* upravo je glavna protagonistica romana, Laura. Ona je ustvari spoj trivijalno-romantičarskog lika, koja uz glavnog protagonistu radnje, Ivicu, pokreće cijelu radnju, te svojim likom pomjera djelo iz realizma k romantizmu:

Tako je sva Laura tamna: i njezino podrijetlo, njezino djetinjstvo, i njezin život i smrt. Bilo je to Kovačiću potrebno da što lakše oko jednog lika okupi svoju golemu fresku u kojoj se naporedo kreću realizam, naturalizam i romantizam, fantastika, legenda i realnost, humor i pesimizam, zanos i očaj.⁴¹

³⁹ Gardešić, „Što je Laura?“, 251-265.

⁴⁰ Isto, 251-265.

⁴¹ Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, 403.

Laura svojom *fatalnošću* uspijeva privući pažnju svakog muškarca. Ona uspijeva svojim izgledom očarati svakoga, pa tako začarava Ivicu:

...divnu Lauru... Ona mi se nasmiješi rajskim, požudnim osmijehom a u crnim očima usplamsa joj strast i hladnoća, neopisivo milje i ljut prezir, anđeoska dobrota i zmijska zloba... sve to u jedan tren...⁴²

No ta njena ljepota ujedno je i njen sam usud:

...Laura tragična je figura, ispunjena čežnjom za pravom ljubavi, koja bi je podigla i očistila; ali je i ona sama svoj fatum.⁴³

Iako je *fatalni ženski lik* svojim postupcima bliži muškosti i muškim normativnim karakteristikama ponašanja, on je ujedno i ženski lik, to jest onakav ženski lik kakvim ga, po riječima Nemeca, stvara muška fantazija. Ovdje treba naglasiti kako su Kovačićevi likovi veoma plošno i plastično opisani:

Moguće je razlikovati dvije temeljne shematizirane skupine likova Kovačićevih pripovijesti; s jedne strane, to su obični, mirni ljudi, sudionici uspavanog života, kakve susrećemo svakodnevno, a s druge, to su čudaci neukrotiva duha, skloni neobičnim, nesvakidašnjim situacijama. Jedne i druge Kovačić donosi nenadmašnim plastičnim opisima, neizvještačeno, razotkrivajući njihov duhovni svijet, tipične geste, njihove čudoredne poglede, uzvišene i/ili niske, stvarno, kako i jest u životu, i upravo tom uvjerljivošću izaziva pozornost čitatelja.⁴⁴

Uzimajući to u obzir i povezujući do sada izneseno s raspravom iznesenom u uvodnom poglavlju, koju je autor vodio odmah nakon objavljivanja romana, jasno je da je Laura plošnati i plastični imaginarni prikaz ženskosti koja svoju moć crpi iz bogatstva i fatalnosti. Ono što je karakteristično kod Laure, i ostalih *fatalnih ženskih likova*, je strast, odnosno određena doza iracionalnosti koja zapravo upravljaju njezinim postupcima. Autor je iz pozicije patrijarhalnog pogleda na svijet zapravo želio naglasiti posljedice po društvo u cjelini, odnosno, do čega može dovesti žena kojom ne upravlja razum, nego iracionalnost i strast, a uz to imaju

⁴² Kovačić, *U registraturi*, 33.

⁴³ Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, 403.

⁴⁴ Maštrović, Tihomir, „Čudaci neukrotiva duha Tipološka određenja književnih likova Kovačićevih pripovijesti“, *Croatica et Slavica Iadertina*, 5, 5, 2009., 385-393.

seksualnost/fatalnost na svojoj strani. Laurini su postupci tijekom romana povezani s njenim strastima, te sve čini potpomognuta njima. To najbolje pokazuje razgovor koji pred kraj romana vodi s Ivicom:

- Evo, dakle, čuj i vidi, sve je to za tebe, za našu ljubav, za naš mir! Da, bila sam i ženski harambaša silne razbojničke čete pred kojom je zemlja drhtala i strepila kuda bi prolazila i gdje bi se pokazala. Grozna su nedjela i zločini počinjeni u moje ime... Tu spasa nema, tu pravda, tu zakon, tu ljudi ne praštaju niti pomiluju!... Oh, čuj me! Bježi zajedno sa mnom u tuđe carstvo! Imetak i silno blago je u nas, o kakvom ti nikada nijesi ni snivao, kakva ti ne možeš nikada ni pomisliti! Mi ćemo se opet vratiti u sretan, blažen i miran život! Ja ni od koga ne trebam i ne tražim oprostjenja, ni pomilovanja, nego samo od tebe! Od tebe, mili moj! Vrati mi svoju žarku ljubav, a ja ću za sve vjekove biti tvojom robinjom! Ljubit ću prah za tvojim stopama! Gazi po meni, kao po kakvu crvu: samo da sam uza te, samo da s tobom dišem, mislim, govorim i živim! Oh, smiluj se, smiluj!⁴⁵

Iz ovoga se jasno iščitava kako je Laura sva svoja zlodjela činila pod određenom dozom strasti ili emocija, kojima nije ona upravljala već su oni upravljali njome. Autor kada opisuje Laurine postupke u romanu, jasno naglašava kako ona njih donosi u djeliću sekunde, to jest ne promišljajući racionalno već se vodi iracionalnošću kojom upravlja njena strast, što se u binarnoj podjeli na muškost i ženskost smatra normativnim karakteristikama ženskosti:

Ona prasne u bahantičan smijeh. U taj tren joj pogledam u oči, i ona mi se pričini posve drugom. Njezine mile crte sada se nekuda otegoše. Ona lijepa ustašca ne odisahu nježnošću nego mi se prividješe kano da će ugristi... Oči joj žmirucahu kano ptici grabilici za plijenom. Mene proburazi iznenada neka zima i prolete me srsi...⁴⁶

Shodno svemu do sada iznesenom jasno je kako su ženski likovi opisani plastično i plošnato, no to nije greška samoga autora već to proizlazi iz ustaljenih normativnih karakteristika koje je zadalo društvo. Ženska psiha se nije izučavala u onodobnom društvu, jer se žene smatralo iracionalnima. Shodno tome društvo

⁴⁵ Kovačić, *U registraturi*, 231.

⁴⁶ Isto, 83.

devetnaestog stoljeća smatralo je kako žena nema intelektualne sposobnosti, što je za posljedicu imalo karakteristiku neobrazovanosti, koja je bila više prisutna u ruralnim krajevima. Također se jasno iščitava podređenost muškarcu, doduše ne kroz *fatalnu ženstvenost*, odnosno inferiornost koja je prisutna kroz cjelokupni opis romana spram većine ženskih likova. Kroz psihoseksualni odgoj ženama su još od njihovog djetinjstva nametane karakteristike povučенosti i poslušnosti. Žene pristankom na spolni ugovor, bivaju svedene na seksualni objekt te brigu za privatnu sferu života, postaju muškarčevim vlasništvom. Iz toga se razvila krepost, koja je iz percepcije patrijarhalnog društva značila odricanje od vlastite volje i ambicija, nauštrb muškarca i apsolutnoj podređenosti. Žene onoga doba bile su prisiljene stupiti u brak jer:

U tradicionalnom patrijarhatu, žene, kao neosobe bez pravnog statusa, nisu imale nikakva ekonomska dobra kao što nisu mogle posjedovati ni zaraditi svoja vlastita prava.⁴⁷

Iz svega dosada navedenog jasno se također može zaključiti kako su žene u Kovačićevu romanu bile oslikane po patrijarhalnoj predodžbi društva. Naravno, tu odskače lik Laure koja je opisana kao *fatalni ženski lik*. Njeno odstupanje u cijelom romanu Kovačić je jasno iznio u svojim polemičkim tekstovima koje je vodi s kritičarima svojega romana. Ovdje se prvenstveno misli na kritike s klerom, koji su bili zabrinuti kako će takva *fatalni ženski lik* utjecati na moralni svjetonazor devetnaestostoljetnih ženskih recipijentkinja, odnosno moglo bi se zaključiti kako su bili zabrinuti hoće li takav opis žena narušiti patrijarhalno društvo u kojem su živjeli. Kovačić je jasno odgovorio kako njegova namjera s takvim opisima nije bila narušavanje *zapadno-kršćanske* moralne slike društva, već je njegova namjera bila iznijeti socijalni prikaz toga društva, uz sve pozitivne i negativne percepcije, te upozoriti na posljedice koje bi mogle proizaći ako se narušava normativna konstelacija binarne podjele na muškost i ženskost. Posljedica polemičkih tekstova, bila je cenzura određenih dijelova romana. Potvrdu u tome što Kovačić tvrdi, može se pronaći i u samom romanu, gdje on kada označuje Lauru i njezine negativne poteze,

⁴⁷ Galić, „Moć i rod“, 225-238

jasno dodaje negativne epitete, karakterizirajući je i kroz sam roman kao nešto nemoralno i amoralno za onodobno društvo.⁴⁸

Nažalost zbog takvih kritika koje je doživio roman do našega doba došao je okrnjen, odnosno određeni dijelovi romana u samo su početku izdavanja bili cenzurirani, te stoga se ne može izvući neka veća i podrobnija slika ženskosti, već se jasno izvlači ženskost kroz pero muškog autora i patrijarhalne percepcije:

Sliku žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća kreirali su muškarci; zato je ona jednostrana, simplificirana, a za ženski rod često i diskriminirajuća. Iza te slike nije teško otkriti snažnu spolnu asimetriju u tadašnjem hrvatskom društvu, odnosno podčinjenost žene u monocentričnom falokratskom svijetu. O ženskoj samosvijesti i želji za samopotvrđivanjem, o problematiziranju ideologema patrijarhalne kulture, o stvaranju ženskog "prostora pisanja", postoje tek skromni tragovi.⁴⁹

⁴⁸ Gardešić, „Što je Laura?“, 251-265.

⁴⁹ Nemeč, Krešimir. „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, Ur. Botica, Stipe, 2003., 100-108.

4. Muškarci sa ženskošću

Uzevši u obzir sve do sada izneseno u prethodnim poglavljima, kroz ovo poglavlje pokušati će se prikazati muškarci koji su svojim postupcima odudarali od muških normativnih karakteristika ponašanja, to jest koji su svojim postupcima naginjali onome što se smatra ženskošću. Jedan od takvih likova koji se pojavljuje u romanu je mlađi Kanonikov sin, Perica. Perica ne samo svojim postupcima, već i vanjštinom, kako nam ju je predočio Kovačić, ustvari podsjeća na djevojčicu:

Pero je bio bjelokos kano janje, a slabušan i mekan poput kanarinca.⁵⁰

Za razliku od karakteristične muške krutosti, kod Perice se jasno iščitava određena doza senzibilnosti, emocionalnosti, sanjarenja, svih tipičnih karakteristika koje su smatrane ženskim karakteristikama ponašanja. Pero je jasno iskazivao svoje emocije:

Kada ga učitelj oštrim glasom upita: - Zašto, Pero, danas opet ne znaš lekcije? - on ni najmanje zbunjen, hladno kao da iz njega diše led, odgovara: - Nijesam učio. - A zašto nijesi učio, majčin sine? - Nije mi se htjelo. - Kako ti se nije htjelo? - Tako! Sanjao sam da su došli anđeli po mene da me odvedu u daleku, veliku, beskrajnu livadu, punu zelenila i cvijeća. Slatko me cjelivaju i grle, te mi šapću da mi ne treba ništa učiti... Meni je tako ugodno, ugodno bilo... Ja o tom mislim, često mi srce dršće, pred očima tamni i nešto kano da će me onaj hip zadušiti... Biva da me netko polagano podiže i vuče uvis... kao da ću poletjeti... Tako to... Ne mogu, neću učiti. - Sada bi učiteljev krupni glas omekšao, da je bio kano i Perin. - Sjedi, sjedi, Perica moj! - On ga pogladi: - Ti ćeš već drugi put naučiti. - A Perici se zarumeniše jagodice na slabašnim bijelim obrazima. Očice bi nepomično upirao u sliku raspetoga Isusa na stijeni i kano da su mu jedva vidljive kapljice suza zaiskrile u zjenicama... Svi smo voljeli Pericu. Sažalno, sveto, duboko neko čuvstvo obuzimalo je duše naše.⁵¹

U samom romanu Kovačić nije više nigdje predočio lik kakav je bio Perica, odnosno lik koji je svojom vanjštinom i unutrašnjošću, odnosno intera i intra, ima ženske normativne karakteristike. S obzirom na to likovi o kojima će se govoriti su

⁵⁰ Kovačić, *U registraturi*, 14.

⁵¹ Isto, 14.

muški likovi, koji samo svojim određenim postupcima odudaraju od normativne muškosti. Takvo odstupanje može se pronaći kod Kanonika. Kanonik svojim tračanjem i ogovaranjem po selu, prikazuje karakteristiku koja je pripisivana ženama. Muška krutost izazivala je određenu dozu zatvorenosti muškarca, odnosno muškarac se brine samo za posao vezan uz svoju obitelj, te ga nisu zanimala ogovaranja, dok je Kanonik imao potrebu za ogovaranjem:

- Kao da me zmija ujela za srce kad mi je ono prigovorio kumordinar. Ne bih ja oćutjela njegova ukora da nije došao "kanonik" njušiti oko naših uglova. A on će u devetim brdinama i u desetim selima ogovarati, gristi i rugati se da će ćovjeka raznesti na jezicima. Ta znaš kako vazda propitkuje za Ivicu i brine se za nj. A kad pukne iznenada ovdje ili ondje kakav sumnjiv i crn glas da se s njime zbililo ovo i ono, da ga protjeraše iz škole, e tko li tu prede paukove mreže? Tko pakosno ishitruje i sam svoje izmišljotine raznosi? "Kanonik" i nitko nego on!⁵²

Kao što je već navedeno, iskazivanje osjećaja i emocionalnosti povezivalo se je sa ženskoćću. Nadovezujući se na to, kod glavnog protagonista radnje Ivice nailazimo na takvu vrst odstupanja, i to u njegovom pismu upućenom Lauri:

Sestrice moja! - tako sam počeo listić - dugo, predugo se ne vidjesmo. Što si sa mnom uradila, neka ti bog oprost. Ožegla si me svojim slatkim cjelovima u vrtu onoga jutra kad se prvi put sastasmo... Šta je tu bilo? Što li sam ja ludo i nezgrapno izbuncao u onoj sreći koja je tako iznenadno i tako kratko poput dobroga genija munula mimo mene... sve ja to ne znam. Ali jedno ćutim gorko i bolno da te više vidjeti ne mogu i da ti izbjegavaš svakom našem susretaju. Jošte danas odlazim odavle... pa sada, sestrice, možeš lijepo svakoga jutra onako rano kao i onoga prvoga dana uraniti u naš vrt, ja ti smetati neću... A ne da ti žarko sunce pali mila i nježna lišća: jer ti polaziš bašću samo tada kad mene nema ondje... Tako... Zbogom, sestrice moja!...

Bratac Ivica⁵³

Ivica Kićmanović je, uz Lauru, glavni protagonist radnje, no za razliku od Laure koja pokreće radnju svojim postupcima, Ivica je ustvari pasivni promatrać, on ne

⁵² Kovaćić, *U registraturi*, 130-131.

⁵³ Isto, 82.

utječe na radnju već radnja utječe na njega. Naime, Ivica se nalazi u raskoraku između sela i grada, odnosno između svoje obitelji i zavičaja s jedne strane i Laure i grada s druge strane. Upravo u takvom raskoraku jasno se očituje i prikazuje kako je Ivica realistični pasivni lik, predstavnik takozvanog poluintelektualca, dok je Laura romantiziran lik svojim podrijetlom i postupcima, lik *fatalne žene* koja pokreće cijelu radnju. Njegova veza s njegovim zavičajem u Ivici budi pitanje dokazivanja i pokornost, ustaljenim drevnim običajima, što je povod za njegovo razmimoilaženje s Laurom:

- Ta ja sam ti rekao da se vjenčamo! Ovakav "divlji brak"... ne trpi crkva... to je župnikova dužnost... I nigdje nas ne bi snosili. Dakle vjenčajmo se!

- Nikada! Nikada! Nikada! - kriknu Laura... - Ja ću živjeti slobodno, slobodno ću te ljubiti i obožavati. Ali u nikakvim, ni crkvenim, ni svjetovnim okovima, pa ovaj tren umrla naša ljubav! Nikada! Pamti! Nikada!⁵⁴

Nakon razmimoilaženja, Ivica se povodi razumom te svoju utjehu pronalazi u *vječnoj ženskosti, anđelu u kući*, Laurinoj suparnici Anici. Ivica se Anici nameće kao muškarac u njezinom životu. Anica biva zaljubljena u njega, čak u jednoj epizodi njihovih života Ivica iskazuje ratobornu muškost braneći Aničinu čast. No iako njih dvoje bivaju slika idealne patrijarhalne percepcije muškarca i žene u društvo kojem žive, Ivica u dubini svoje duše i dalje pati za Laurom. To će se najbolje očitovati kad pred kraj romana: Laura, tad već *harambašica Lara*, dolazi Ivici i moli ga za oprost i novi početak. U Ivici prevladavaju emocije, moli ju neka ga ostavi na miru, ne osjeća se dobro:

- A, tako! - nasmjehnu se delija, pa zaori: - Harambaša Lara je evo glavom pred vama, mladi gospodine!

Ivica sune uvis: - Ja nijesam došao ovamo da vi, gospodine, sa mnom zbijate šalu!

- Ja se ne šalim, mili moj! - vrisnu drščući ženski glas. Ivica se osupnu s toga glasa i pred očima mu se zamračí te se stade hvatati za glavu...

U taj čas skine lažni delija svoju krinku, a pred Ivičinim očima zablíješti velebno Laurino lice.

⁵⁴ Kovačić, *U registraturi*, 190.

- Šta je to? - ciknu mladić... - Ja ne shvaćam, ja ne pojmim, ja snivam!...
Pustite, pustite me na svježi zrak, pustite!⁵⁵

Jasno se kroz Ivičinu reakciju iščitava daljnja privrženost koju osjeća spram svoje prve ljubavi, Laure. Takva doza senzibilnosti koju Ivica svojim postupcima iskazuje, vezuje se uz žensku karakteristiku ponašanja. Senzibilnost i emocionalnost koju osjeća u sebi, nakon Laurine smrti, odvlače ga iracionalnosti i ludilu, i tragičnom kraju, a posljednje mu riječi bivaju:

- Što da još krzmam? Što da još izgledam? Ah, to će biti divno, božanstveno -
- - ha - - ha - - ha! Ipak je Laura majstorica! Oh! Laura!... Laura!.. - I upali luč,
baci je u tekućinu, i što bi okom trenuo, usplamti sve i probukta strašan oganj
te razarajuća vatra zahvati svu registraturu...⁵⁶

⁵⁵ Kovačić, *U registraturi*, 230.

⁵⁶ Isto, 236.

5. Žene s muškošću

Prikaz žene s muškošću, odnosno muškim normativnim karakteristikama ponašanja, u romanu se donosi nekolicinom likova. Prvi takva primjer nailazi se kod Juste. Ona je kćer Medonića, bogatog trgovca u selu. Justa nije ljepotica, ali zbog očevog bogatstva razvija određene muške karakteristike, to je agresivnost, oholost i bahatost:

- Nijesam baš lijepa, ne, to ja najbolje znadem, ali i ne treba da budem! Šta treba da budem lijepa kad sam bogata... Mladići ljepote varaju, a bogatstvo žene, pa bilo ono razroko i gluho!... - I tu je ujede neki tajni zlokobni crv za živo srce kada su mukom priznale njezine drugarice da je sve tako kako ona oholo zbori, a glavno da gavanova Justa nije doista lijepa...⁵⁷

Sličan opis može se pronaći kod Kanonikove žene Duge Kate. Nju autor, svojom vanjštinom i govorom opisuje kao muškarca:

...pa posljednja njegova gospodarica, velika, krupna i koščata seljakinja, vazda šutljiva, koja ne bi nikada prva zametnula riječi. Kad je pak odgovarala, to je hrumilo iz njezina grla kao da orahe siplješ: oporo, kruto i kratko... Kazivahu dapače da je svoga maloga "kanonika" potpregačila tako da se on ne bi nikada s njome upustio u bogzna kakvo zanovijetanje... Nazivali je "dugom Katom"; ali seoske žene zaviđahu njezinoj kreposti, da se nije miješala ni u čije poslove, da nije nikada s babama trla lan da joj prođe dan, i da ne bijaše tuđemu loncu nikada zaklopцем... No, u tome bi je obilato zamijenio mali "kanonik"...⁵⁸

Nešto što bi bilo pripisano muškosti kod žena je utjelovljeno u liku žene kumordinara Žorža, Jeluše. Naime Jeluša je dominantna u njihovom braku, ona vodi obiteljski posao, privređuje za obitelj. Na samo početku njihova života Jeluša daje na znanje svom supruhu tko je glavni u njihovom braku:

- Šuti, mrcino babja! - škrinem zubima i zagrmim već prvoga dana biranim riječima bračnoga jezika, kano da me je već ujeo na leđima ljuti teret budućega života. - Kako li se usuđuješ, čegrtaljko jedna, ovako smradno pljunuti na uspomenu moga blagopokojnoga Mecene? Da ti se već nikada nije

⁵⁷ Kovačić, *U registraturi*, 120-121.

⁵⁸ Isto, 133.

tako zapoganila jezičina jer ćeš inače po svim kostima osjetiti što i kako misli tvoj gospodar!

- Kakav gospodar! Tko je moj gospodar? - zatuli ona, cvijet ljubavi i nježnosti, uhvativši se ljevicom ispod rebara, a desnicom opalivši me tako silno da mi se zaljuljalo do trista svjećica pred očima i krv curkom briznula iz nosa.⁵⁹

Za Jelušu se ne može dokazati kako je ona *fatalni ženski lik*. O njoj sve što doznajemo, doznajemo iz priča kumordinara Žorža. Jeluša i Žorž su se uzeli u poodmakloj životnoj dobi, te se s toga ne može govoriti o njezinoj ljepoti i fatalnošću kojom bi privukla Žorža uz sebe. Ona svojom razboritosti upravlja svojim životom, svjesna kako u dominantnom patrijarhalnom društvu ne može uspjeti bez muža, nagovara Žorža na vjenčanje.

Iako je Laura *fatalni ženski lik* koji svoja djela pokreće pomoću strasti, odnosno emocija, što se smatra ženskom karakteristikom pojedini njezini postupci su ipak u području muškosti. Tako je njezin odlazak u hajdučiju i hajdučki život koji ona vodi prije svega dio avanturističkog života, koji se pripisuje muškosti. Nažalost zbog brojnih kritika koje su bile upućene na roman zbog narušavanja kršćanskoga i patrijarhalnog poimanja svijeta nije sačuvan cjeloviti roman kako ga je pisao Kovačić, već su određeni dijelovi cenzurirani, zbog narušavanja moralnih osjećaja društva, te s toga ne možemo dobiti pravu sliku hajdučkog djelovanja *harambaše Lare*.

⁵⁹ Kovačić, *U registraturi*, 199.

6. Zaključak

S obzirom na sve dokaze iznesene u ovom završnom radu može se ustanoviti kako je Kovačić veoma vješto predočio muške likove s njihovim normativnim karakteristikama, izuzev par likova koji odskaku od normativnih karakteristika devetnaestostoljetnoga patrijarhalnoga društva, dok je ženske likove plastično i plošno oblikovao. Kovačićev prikaz likova iz ruralnih krajeva validni je dokaz patrijarhalnog društva koje je bilo dominantno tijekom devetnaestog stoljeća. Takav prikaz je na Kovačićevoj matrici selo-grad. No da su likovi ostali vezani uz samo selo i grad, a bez primjese Laure kao *fatalnog ženskog lika*, cijela radnja romana ne bi postigla veliki uspjeh. Laura iako veoma plošno opisana u cijelom tom romanu, koji je do našega doba došao cenzuriran, ipak je kao takav lik potrebna. Ona je pokretač radnje, za razliku od glavnoga protagoniste radnje Ivica, koji cijelim tijekom radnje, a samim time i svojim životom, zapravo ne upravlja, već prepušta drugima upravljati namjesto njega.

Patrijarhalni svijet koji je dominantan, kako danas tako i u društvu devetnaestog stoljeća, veoma je vješto prikazan sa svim njegovim najznačajnijim karakteristikama. Glavni likovi muškarca u tranzicijskom društvu onoga doba su sa svim svojim normativnim karakteristikama veoma vješto prikazani, tu se prije svega misli na likove koji su poslužili za prikazivanje muškosti. Bili oni iz više klase društva, kao Mecena ili iz niže klase, kao Jožica, veoma su jasno i precizno prikazani sa svim svojim karakteristikama koje može iznjedruti onodobno patrijarhalno društvo.

Što se pak tiče ženskih likova i svega što se vezuje uz njih, ne može se velikom sigurnošću reći kako su oni prije svega pravi primjeri ženskosti. Iz razloga toga što je sam roman, kako je već rečeno, do nas došao cenzuriran, te se može pretpostaviti kako i u tome leži velika krivica za plošnatost i plastičnost pri opisu ženskih likova, no također se ne smije smetnuti ni činjenica kako onodobno društvo, a ni društvo prije njega, nije previše izučavalo ženski svijet. Odnosno nije se bavilo pitanjem ženske kulture niti ženske psihe, već su žene poimali kao inferiorna bića podređena isključivo muškarčevoj volji.

Kao rezultat svega navedenog jasno se može zaključiti kako muškost i ženskost sagledana kroz prizmu romana *U registraturi* jasno odgovara onodobnom društvu i društvenoj podjeli muškosti i ženskosti kroz psihoseksualnu predodžbu, koju

je od prvih početaka civilizacije, preko aristotelovskog poimanja javne i privatne sfere, pa preko *zapadno-kršćanske kulture*, do Kovačičevih dana sam autor veoma vješto dočarao u manirama patrijarhalnog društva.

Literatura:

Knjige:

1. Kovačić, Ante, *U registraturi*, eLektire.skole.hr [CD-ROM]
2. Vučić, Nikola, *Toksična muškost*, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Sarajevo, 2021.
3. Nemeć, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana: od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1995.
4. Stamać, Ante. i Škreb Zdenko, *UVOD U KNJIŽEVNOST - teorija, metodologija*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.
5. Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti 5. dio*, Liber i Mladost, Zagreb, 1978.
6. Gaarder, Josteine, *Sofijin svijet*, Znanje, Zagreb, 2019.
7. *Stari zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.
8. Bojanić, Sanja. i Miloš Brigita, *Uvod u studije roda: OD TEORIJE DO ANGAŽMANA*, Sveučilište u Rijeci FILOZOFSKI FAKULTET, Rijeka, 2019.
9. Marinković, Dušan, *Uvod u sociologiju*, Mediterran publishing, Novi Sad, 2008.

Članci:

10. Galić, Branka, „Moć i rod“, *Revija za sociologiju* 33, 3/4, 2002. 225-238
11. Mladenović, Marija, „Žene između privatnog i javnog“, *Neko je rekao feminizam?*, Heinrich Böll Stiftung. Ur. Zaharijević, Adriana, 2008.
12. Gardešić, Maša, „Što je Laura? Otkud je ona? : ženski nered u romanu U registraturi Ante Kovačića“ *Poetika pitanja, Zbornik radova u povodu 70. rođendana Milivoja Solara*. Ur. Duda, Dean; Slabinac, Gordana; Zlatar, Andrea, 2007.
13. Maštrović, Tihomir, „Čudaci neukrotiva duha Tipološka određenja književnih likova Kovačićevih pripovijesti“, *Croatica et Slavica ladertina*, 5, 5, 2009.
14. Nemeć, Krešimir, „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Botica, Stipe, 2003.

Mrežni izvori:

15. „zoon politikon“, LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67397>, 21.8.2021.

16. „istočni grijeh“, LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27992>, 21.8.2021.

Sažetak

Polazeći od normativnih rodni karakteristika, u radu se analizira konstrukcija muškosti i ženskosti u romanu U registraturi Ante Kovačića. Daje se teorijski pregled nosivih naslovnih koncepata, dok se posebna pažnja posvećuje osobitostima društva 19. stoljeća. To jest, glavnim karakteristikama koncepata muškosti i ženskosti kakvi su dominirali u tome razdoblju. Analizom se ustvrđuje da su romaneskni likovi i situacije građeni po uzusu patrijarhalnoga društva 19. stoljeća, kao i da su takvi obrasci prisutni i danas.

Abstract

Starting from the normative gender characteristics, the paper analyzes the construction of masculinity and femininity in the novel *U registraturi* by Ante Kovačić. A theoretical overview of wearable title concepts is given, while special attention is paid to the peculiarities of 19th century society. That is, the main characteristics of the concepts of masculinity and femininity as they dominated in that period. The analysis establishes that novelistic characters and situations were built according to the usage of patriarchal society of the 19th century, as well as that such patterns are still present today.